

ANKARA HUKUK FAKÜLTESİ'NİN KURULUŞU VE ESKİ BİNALARI

Av. Turan TANYER *

Yazar Orhan Kemal'in babası Abdülkadir Kemali (Öğütçü) Bey, Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Kastamonu Mebusu idi. Savcı, yargıç, avukat olarak görev yapmış bu değerli insan, 16 Mart 1337 (1921) tarihinde bir yasa önerisi hazırladı. Bu önerinin gerekçesinde, genç hukukçuların Birinci Dünya Savaşı yıllarında cephelerde şehit düştüklerini, savaş bittikten sonra öğrenimlerini tamamlamak için mektep bulamadıklarını, iyi hukukçuların ve dolayısıyla “yeni” bir hukuk mektebinin şart olduğunu söylüyordu.

Abdülkadir Kemali Bey'in önerisi Meclis'e geldiğinde, Adliye Vekili Refik Şevket (İnce) Bey söz alıp, ileri sürülen gerekçeye katıldığını, bir hukuk mektebine ihtiyaç bulunduğunu belirtti. Ancak bir sorun vardı; bütçe yetersizdi. Açılacak okul için, yer, para, ders verecek hoca gerekiyordu. Görüşmelerden sonra, önerinin ileride yeniden “müzakere” edilmesi karara bağlandı.

Aradan bir yıl geçti. 1 Mart 1338 (1922) günü, Büyük Millet Meclisi'nin üçüncü toplantı yılı açıldı. Açılış günü, Mustafa Kemal Paşa önemli bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında, çiftçinin, köylünün durumundan, bayındırlık, sağlık hizmetlerinden, eğitime, dış politikaya kadar, pek çok konuda görüşlerini, yapılması gerekenleri açıkladı. Cumhuriyet rejimine geçildikten sonra özellikle hukuk alanında peş peşe sıralanacak yeni kurumların oluşumuna ilişkin ipuçlarını bu konuşmasında verdi. Reis Paşa'ya göre, mevcut yasalar (örneğin Mecelle) artık ihtiyaçlara cevap veremiyordu. Yasalar, adliye örgütü, günün ve çağın şartlarına, ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenmeliydi. Yeni hukukçuların yetiştirilmesi şarttı. Yeni hukukçular için de bir fakülte açılması gerekliydi. Mustafa Kemal Paşa, konuşmasındaki “siyaset-i adliye” ile ilgili sözlerini şu cümlelerle bağlamıştı:

* Ankara Barosu üyesi.

“Adliyye Vekâletimiz mevcut mahkemelerimizi evsâf-ı mahsûsayı haiz hük-kamla techîz ve takviye edebilmek için, bir hukuk fakültesi te’sîsine karar vererek, Meclis-i âlî’nin muvaffakatını almıştır. Bu müesseseye-yi âliye için 1338 (1922) senesi bütçesine lâzım gelen meblağ idhâl olunmuştur. Bir kısm-ı mühimmi vûcûda getirilen ve kısm-ı diğerinin de intâcına çalışılan bu husûsâtın ikmâli, hayât-ı adliyyemize bütün dünyaca şâyân-ı kabûl bir manzara-i tekâmül bahşeyliyecektir.”¹

Mustafa Kemal Paşa’nın bu konuşmasındaki yaptığı bir vurgu önemli: Gerekli olan, bir hukuk mektebi değil, “fakülte”dir. Hukuk öğrenimi, bilimsel bağlamda ele alınmalı, işlenmeliydi.

Bununla birlikte, Ankara’da hukuk öğrenimi amacıyla bir kurumun oluşturulması için birkaç yıl daha beklendi. Bu konuşmanın yapıldığı sırada, Kurtuluş Savaşı daha sonuçlanmamıştı.

Savaşın bitimi, Lozan süreci, Cumhuriyet’in ilanı, Halifelik Kurumu’nun kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun kabulü, yine bir yasayla şer’i mahkemelerin kaldırılması ile geçen zaman sonunda, bu defa Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey, konuyu Büyük Millet Meclisi’ndeki bütçe görüşmelerine taşıdı. 1925 yılının Şubat ayında, Muvazene-i Umumiye Kanu’nun tasarisının Adliye Vekaleti ile ilgili bölümünün görüşmelerinde söz alan mebusların konuşmalarından sonra, Mahmut Esat Bey, Ankara’da bir “Hukuk Fakültesi” açılmasının gerektiğini söyledi. Konuşmaların bitiminde, Meclis bir karara vardı. Ankara’da açılacak bir “Leylî Hukuk Mektebi” için 1925 yılı bütçesine ödenek ayrıldı. Şunu da belirtelim; Mahmut Esat Bey öyle bir çetin mücadele vermişti ki istediği kararı Meclis’ten 4 oy farkıyla çıkarabildi.

Mahmut Esat Bey, hukuk öğretiminin kimler tarafından yaptırılacağı, ders programları, öğrenci kabulü, bina gibi konuları, kurduğu bir komisyona taşıdı. Komisyonunda okulun adı da konuldu: “Ankara Adliye Hukuk Mektebi”. Öğretim üyelerine “müderris” değil, “profesör” ünvanı verildi. Okulun “dekan”lığına da İstanbul Hukuk Medresesi müderrislerinden Cemil (Bilsel) Bey getirildi.

Ancak okulun yer sorununu çözememişlerdi. Zaten o yıllarda Ankara’da bina sıkıntısı had safhadaydı. Bu yüzden derslere eski Büyük Millet Meclisi binasında başlanması kararlaştırıldı.

¹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 1, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, 2. Basım, Ankara 1961, s. 224-225.

Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nin açıldığı 5 Kasım 1925 günü eski BMM bahçesinde, Mustafa Kemal Paşa , Kâzım Paşa, İsmet Paşa, Mahmut Esat Bey, profesörler ve öğrenciler.

Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nin Açılışı

5 Kasım 1925 günü, öğleden sonra eski Büyük Millet Meclisi içi, bahçesi, İstasyon Caddesi çok kalabalıktı. Mustafa Kemal Paşa, BMM Reisi Kâzım (Özalp) Paşa, Başvekil İsmet Paşa, vekiller, Adliye Hukuk Mektebi'nin öğretim üyeleri gelmişlerdi. Okulun ilk öğrencileri oradaydı. Dışarıda Ankaralılar merakla bekliyorlardı.

Saat 14:00 dolaylarında, büyük toplantı salonundaki kürsüye Mustafa Kemal Paşa çıktı. Bir konuşma yaptı. Gazi, Cumhuriyet'in yeni hukuk düzeninin nasıl olması gerektiği noktasında bazı esaslara işaret etti. Bu konuşmasında şunları söyledi:

"Cumhuriyetin merkezi idaresinde bir Hukuk Mektebi açmak vesilesi bugünkü içtimamızı ihzar etmiş bulunuyor. Bugün şahit olduğumuz hadise, yüksek me-mur ve mütehasıs âlimler yetiştirmek teşebbüsünden daha büyük bir ehemmiyeti hâizdir. Senelerden beri devam eden Türk inkılâbı, mevcudiyetini ve zihniyetini; hayat-ı içtimâiyenin mebnâsı olan yeni esâsâtı hukukîyede tesbit etmek çaresine tevessül etmiştir...

Zannederim ki Ankara Mekteb-i Hukuku ile, Cumhuriyet hukukunu yalnız zâhirî ve lâfzî şekliyle değil, fakat şuûrî ve iz'ânî mâhiyetiyle, kanunlarıyla ve er-bab-ı hukukîyla îzâh edecek ve müdafaa edecek tedbire tevessül etmiş oluyoruz...

Büsbütün yeni kanunlar vücuda getirerek, eski esâsât-ı hukukîyeyi temelin-

den kal'etmek teşebbüsündeyiz. Ve yeni esâsât-ı hukukîye ile elifbasından tahsile başlayacak bir yeni hukuk neslini yetiştirmek için bu müessesâtı açıyoruz. Bütün bu icrââtta mesnedimiz, milletin istidât ve kabiliyyâtı ve irâde-i kat'îyesidir. Bu teşebbüslerde arkadaşlarımız, yeni hukuku, bizimle beraber, bahsettiğim mâhiyyette anlamış olan güzide erbab-ı hukukumuzdur.

Hayat-ı umumiyemizin yeni esâsât-ı hukukîyesini nazarî ve tatbikî sahada tecelli ve tahakkuk edinceye kadar geçecek zamanı temîn eden bizzat milletimiz ve onun inkilâbındaki yorulmaz ve yipranmaz kuvvet olacaktır.

Talebe efendiler!

Yeni Türk hayât-ı içtimâiyyesinin bânî ve müeyyidi olmak iddiâ'sıyla tahsile başlayan sizler; Cumhuriyet devrinin hakikî ulemâ-yı hukuku olacaksınız. Bir an evvel yetişmenizi ve arzu-yu milleti fi'len tatmîne başlamanızı millet sabırsızlıkla beklemektedir. Sizi yetiştirecek olan profesörlere terettüb eden vazîfeyi hakkıyla îfâ edeceklerine eminim! Cumhuriyet'in müeyyidesi olacak bu büyük müessesenin güşâdında hissettiğim saâdeti hiçbir teşebbüste duymadım ve bunu izhâr ve ifâde etmekle memnunum".²

Mustafa Kemal Paşa'dan sonra, Adliye Vekili Mahmut Esat Bey bir konuşma yaptı. Onun konuşmasından da şu cümleleri alarak, fakültemizin kurucusunu anmış olalım:

"Türk Cumhuriyet-i hukukîyatını tetkik ve tebebbu' edecek olan Ankara Hukuk Mektebi saha-i fa'âliyyetinde hiçbir menba' ile hiçbir me'hazla mukayyed değildir. Onun en büyük kitabı bilâ-kayd ü şart Türk Milleti'nin âlî menfaatları ve yirminci asır hayât ve medeniyet düstûrlarının mahzeni olan muâsır ilimlerdir.

Milletimizin, inkilâbın ve Cumhuriyet'in en yüksek menfaatlarını en belîğ bir surette ifhâm ve ifâde eden Türk'ün büyük Reisinden feyz ve ilhâm alarak yürüyeceğiz. Gazi, elimizde bir zafer bayrağıdır. Mutlaka ve be-heme-hâl muvaffak olacağız".³

² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 2, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, 2. Basım, Ankara 1959, s. 236-240. "Bu Fakültemizin kuruluşu milli tarihimizde ayrı bir ehemmiyeti haizdir. Bu ehemmiyet, Ankara Hukukunun, Cumhuriyetin yüksek bilgi müessesesi olarak ilk eseri olmasından ibaret değildir. Onun asıl şerefi, memlekette yeni hukuk rejiminin başlangıcı olmasıdır". (Fahir Sanel, Aylık Ansiklopedi, No: 3, Temmuz 1944, s. 69.)

³ Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 25. Yıl (Hak Dergisi ekidir), AÜ Hukuk Fakültesi Öğrenci Derneği, Ankara, 1950, s. 11.

İlk Binamız

Ankara Hukuk Fakültesi'nde ilk dersi, Tedris Heyeti'nden Profesör Veli (Saltık) Bey verdi. Medeni Hukuk'un genel esaslarını anlattı. Bu arada eski Riyaset Odası'nda Reis-i cumhur Mustafa Kemal Paşa, davetlileri kabul etti. Konuklara, çaylar, pastalar ikram edildi. Bahçede, Şair Orhan Veli'nin babası Mehmet Veli Bey'in yönettiği Riyaset-i Cumhuriyet Mızıkası müzik çalıyordu.

İlk dersin bitiminden sonra hep birlikte bahçeye çıkıldı ve bir hatıra fotoğrafı çektirildi. Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Paşa, İsmet Paşa, Mahmut Esat Bey, Cemil Bey, profesörler, öğrenciler bu fotoğrafta toplu halde görüldüler.

Fakültenin ilk profesörlerinden Yusuf Akçura oğlu ile ilk dersi veren Veli Saltık'ın 1935'te ölümleri nedeniyle çıkartılmış "Ulu İtiklerimiz" yazılı kart.
(Erdal Özdemir'in -Orhun Sahhaf- koleksiyonundan alınmıştır.)

Reis-i cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya, Tedris Heyeti Fahri Reisi ünvanı verilmişti. Türk Hukuku Tarihi Fahri Profesörü Başvekil İsmet Paşa, Tedris Heyeti Reisi Adliye Vekili Mahmud Esad Bey'di. Reis Vekili (Dekan) Cemil Bey olup, bu görevini 1934 yılına kadar sürdürdü. Öğretim üyesi olarak bulunan profesörlerin adları şöyleydi: Ağaoğlu Ahmet Bey, Akçura oğlu Yusuf Bey, Tevfik Kâmil Bey, Cemal Hüsnü Bey, Cemil Bey, Hasan Bey, Refik Bey, Saraçoğlu Şükrü Bey, Şükrü Kaya Bey, Şevket Mehmed Ali Bey, Sabri Şakir Bey, Sadri Maksudi Bey, Süheyyip Nizami

Bey, Mahmud Esad Bey, Mustafa Şeref Bey, Mustafa Fevzi Bey, Veli Bey ve Yusuf Kemal Bey.

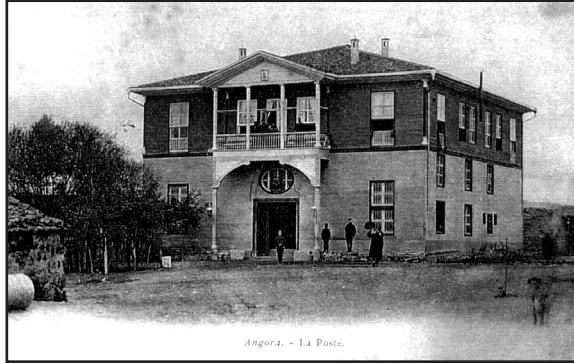
Okula ilk yıl 301 öğrenci kayıt yaptırdı. Öğrenciler arasında Afganistan Büyükelçisi Ahmed Han, mebuslar, memurlar vardı. İkinci yıl, erkek öğrencilerin dışında üç de kız öğrenci alındı.

Halen “Kurtuluş Savaşı Müzesi” olan Birinci Büyük Millet Meclisi binasının yapımına 1915 yılında Harbiye Nazırı Enver Paşa’nın emriyle “İttihat ve Terakki Cemiyeti Kulübü” olarak kullanılmak üzere başlanmıştı. Ancak, savaş yıllarında bazı eksiklikleri giderilemediğinden hizmet verememişti. Mimarı, Kurtuluş Savaşı yıllarında cephede şehit düşen Hasip Bey’di. Kulüp binası, eksiklikleri giderildikten sonra 23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi olarak açıldı. İkinci meclis binası yapıldıktan sonra 15 Ekim 1925’ten itibaren Halk Fırkası’na (Cumhuriyet Halk Partisi) verildi. Aynı yıl içerisinde, Ankara Hukuk Mektebi’nin açılmasıyla, toplantı salonu dersane olarak okulun emrine tahsis edildi. Demek ki ilk meclis, Ankara Hukuk Fakültesi’nin “ilk” binası olarak kabul edilmelidir.

Dersler bir süre burada verildi. Ancak ileride sınıflar çoğalacak, öğrenci sayısı artacaktı. Bu nedenle, okul için bağımsız bir yer gerekiyordu. Cemil Bey, bina aramaya başladı.

Eski Postane

Kızılbey Türbesi’ne giden yol üzerinde (Atatürk Bulvarı) 1925 yılında kapısına mermer merdivenlerden ulaşılan gösterişli bir bina yapılmıştı: Posta Umum Müdürlüğü ve Merkez Postanesi (1970’lerde yıktırıldı ve yerine bugünkü bina yapıldı). Posta işleri yeni binaya taşınınca, Hükümet Meydanı’nda vilayet binasının sağ tarafında bulunan, Giritli Abidin Paşa’nın Ankara Valiliği döneminde (1886-1894) yaptırılan iki katlı, ahşap-kerpiç karışımı ilk postane binası boşaldı. Boşalan binaya çok kişi göz koymuştu! Çünkü, Ankara’da ciddi bir bina sıkıntısı vardı. Örneğin, bazı vekâletler evlerde çalışıyordu. Bu nedenle, eski pos-

Eski bir kartpostalda Ankara Hukuk Fakültesi’nin ikinci binası “Eski Postane”. Hükümet Meydanı’nda Ankara Valiliği’nin yanında bulunan bu bina 1940’lı yıllarda yıktırıldı. (Erman Tamur’un koleksiyonundan alınmıştır.)

tanenin “resmi” isteklisi çoktu. Adliye Vekili Mahmut Esat Bey, Başvekil İsmet Paşa ile görüşmüş, hukuk mektebi için bu binaya ihtiyaç olduğunu söylemişti. Başvekil, vekilinin isteğini geri çevirmedi. Böylece eski postane binası, Adliye Vekâleti emrine verildi. Ankara Adliye Hukuk Mektebi de buraya yerleşti. Fakülte’mizin ilk mezunları diplomalarını bu postane binasında aldı. 1927-28 döneminde 143 öğrenci okulu bitirecekti. Aralarında Hıfzı Veldet (Velidedeoğlu) ile Hüseyin Cahit (Oğuzoğlu) da vardı.

Postanenin alt katı yemekhane haline getirilmişti. Hocalar ve öğrenciler burada yemek yedi. Üst katta ise büyükçe bir oda dersaneye dönüştürülmüştü. Yine üst katın üç odası da yönetime ayrılmıştı.

Bu arada, yatılı öğrencilerin kalacak yer sorunu da çözümlendi. Adliye Vekâleti, yatılılar için, Sanat Mektebi’nin (Bugünkü Ulus Endüstri Meslek Lisesi) arkasındaki Sanatlar Sokak’ta (Sanayi Caddesi) yeni yaptırılmış on odalı bir evi kiraladı. O güne kadar Yahudi Mahallesi’ndeki eski Müstantik Mektebi’nde kalan yatılı öğrenciler de buraya taşındı. Bu evin bir odası okul müdürüne, diğeri de Ankara’da kalacak evi olmayan hocalara ayrılmıştı.

1926 yılının Kasım ayına gelindiğinde ve dersler başlayacağı zaman, eski postane binasının yeterli olmayacağı görüldü. Yeni sınıflar açıldıkça dersane ihtiyacı doğuyordu. Hükümet Meydanı’nda yeni yaptırılan Maliye Vekâleti’nin yanından Çankırı Kapı’ya inerken bir mescid vardı. Şimdi yıkılmış bulunan bu mescid onarılarak dersane haline getirildi. 1926-27 ders döneminde birinci sınıf öğrencileri bu mescid içerisinde, ikinci sınıf öğrencileri de postane binasında ders gördü. Ancak, 1927-28 ders döneminde üçüncü bir sınıf için ders salonu gerekti. Bu durum karşısında, yemek salonu, dersaneye dönüştürüldü ve ikinci sınıf öğrencileri burada ders görmeye başladı. Yemekhane de Hacı Bayram Caddesi üzerindeki eski Adliye Vekâleti binasına taşındı. Milli Mücadele yıllarında “İstiklal Mahkemesi” olarak da kullanılan bina daha sonra Anafartalar Polis Karakolu olacaktı. Bu bina bugün de ayakta ve otel olarak kullanılmaktadır. Şunu da belirtelim: 1927 yılında “Mektep”, “Fakülte” statüsüne kavuşmuştu.

Egli’nin Binası

Bugün Atatürk Bulvarı üzerinde bulunan Arif Hikmet Koyunoğlu’nun yaptığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak kullanılan binanın hemen yanında, 1928 yılında, Vakıflar İdaresi’ne ait bir binanın yapımına başlandı. Mimari projeyi Ernst Arnold Egli hazırlamıştı. Egli, Maarif Vekâleti nezdinde mimari danışman olarak görev yapıyordu. Divan-ı Muhasebat, Musiki Muallim Mektebi (Şimdi Mamak Belediyesi’nin bulunduğu yapı), Siyasal Bilgiler Okulu (Fakültesi) gibi eserleri de imzalayan Egli’nin bu üç katlı

Bugün Ankara Müftülüğü olan, E. A. Egli'nin yaptığı üçüncü bina.

binası aslında bir ilkokul olarak düşünülmüştü. Fakat, Dekan Cemil Bey'in, ısrarla, bu yapıyı elde edebilmek için çalmadığı kapı kalmadı. Sonunda Egli'nin binası, 1929 yılında Hukuk Fakültesi'ne verildi.

Yeni binanın giriş katında bürolar, ikinci katında bir dersane, dekan ve müdür odaları ile kütüphane vardı. Üst katta ise iki dersane bulunuyordu.

Eski fakülte (postane) ise terkedilmedi; burası yatılı öğrencilerin yatakhaneğine dönüştürüldü. Daha sonra Mimar Kemalettin Bey'in yaptığı Evkaf Apartmanı'nın (altında Küçük Tiyatro'nun bulunduğu apartman) üst katı kiralanarak yatılılar buraya geçirildi. Eski postane de boşaltıldı; 1940'lı yıllarda çevre düzenlemesi sırasında yıktırıldı.

Egli'nin binası, on yıl kadar Ankara Hukuk Fakültesi'ne hizmet etti. Fakülte bugünkü binasına taşındıktan sonra, Diyanet İşleri Reisliği olarak kullanıldı. Bugün ise, Ankara Müftülüğü'dür.

Bugünkü Bina

Bugünkü binanın mimarı ve müteahhidi, tarihsel romanlarıyla tanınan Abdullah Ziya Kozanoğlu'dur. Battal Gazi, Sencivanoğlu gibi romanlarını yazarken, 1936'da Hukuk Fakültesi binasının temelini attı.

Cebeci'de büyük bir alanı kaplayan binanın yapımı uzun sürdü. Ayrılan ödeneğin yetersiz kalması karşısında, 1938 yılında Muvazene-i Umumiye

Kanunu'na ek ödenek konuldu. 1940 yılında 3796 sayılı Yasa'yla, bu ödenek artırıldı. Böylelikle mali sorunlar aşıldı ve binanın büyük bölümü 1941 yılında tamamlanabildi. Haziran ayı içerisinde fakülte yeni yerine taşındı. 5 Kasım günü de bir törenle açılışı yapıldı ve derslere başlandı.

Yatılı öğrenciler için yapılan yurt binasıyla birlikte büyük bir kampüs vardı artık. Yatılı öğrencilerle birlikte kalan Prof. Dr. Ernst E. Hirsch'in, "Cebeci Güncesi" adını koyduğu günlükten (Hatıralarım içerisinde) yediğinin içtiğinin kaliteli, keyfinin yerinde olduğunu anlıyoruz. Örneğin, 25.11.1943 tarihli günce yaprağına şunları yazmış:

"... Öğle yemeklerini dekanla ve bazı profesörlerle birlikte yiyoruz, akşamları ise ben yalnız oluyorum. Sabah kahvaltısını 8:15'te odama getiriyorlar. Yemekler çok iyi hazırlanmış, özellikle en iyi cins zeytinyağı ve sıvı yağ kullanılıyor, son derece de temiz.

Banyo odası ideal. Emrimde tastamam on duş ve iki banyo küveti var. Gerçi sadece pazar günleri sıcak su akıyor ama, dolu banyo almak için bu kadarı yeterli.

Kalorifer iyi çalıştığından, odamda oturmak çok keyifli oluyor. Bugünden itibaren çalışma masamı gayet modern bir masa lambası süsler oldu; odama bir telefon bile bağlanacak..."⁴

Hirsch'e de bir odası ayrılmış olan öğrenci yurdu 1966 yılında boşaltılacaktı. 1975 yılında da arka bahçeye ek bir bina yapılacaktı.

AÜ Hukuk Fakültesi'nin 25. Yılı için hazırlanmış kağıt rozet.

⁴ Prof. Dr. Ernst E. Hirsch, *Hatıralarım*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1985, s. 372-373.

Ceride Kantar'ın 1946 yılı sayısının kapağı. Ünlü çizirimiz Cemal Nadir imzalı.